

**KICHIK BIZNESNI MAHALLIY DARAJADA RIVOJLANTIRISH VA
QO‘LLAB-QUVVATLASHNING TASHKILIY-IQTISODIY
MEXANIZMLARINI TAHLIL ETISH**

Rahimjonov Javohir Sherzod o‘g‘li

“Moliya” kafedrası o‘qituvchisi

University of Business and Science oliy ta’lim muassasasi

Email: Foxlisa037@gmail.com

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi to‘g‘risidagi PF-158-son Farmonining “Monopol sohalarni bozor tamoyillariga izchil o‘tkazish, iqtisodiyotda xususiy sektor ulushini oshirish, tadbirkorlarga erkin faoliyat yuritishi uchun eng qulay sharoitlar yaratish” bandida ta’kidlanganidek, “Kichik va o‘rta biznesning xalqaro bozorlarga chiqishiga imkoniyatlarni kengaytirish, mikro moliyalashtirishni rivojlantirish, innovatsiyalar va startaplarni qo‘llab-quvvatlash hamda yirik biznes bilan kooperatsiyani rivojlantirishning yangi instrumentlarini amaliyotga joriy etish” etib belgilanishini alohida e’tirof etish zarur[1].

Ma’lumki, kichik biznes har doim harakatchan, moslashuvchan, innovatsion va sezgir bo‘lib, tashqi ta’sirlarga, shu jumladan qonuniy o‘zgarishlarga tezda javob berish qobiliyatiga ega. Bu holat kichik biznesning qiyin iqtisodiy vaziyatlarda yetarlicha javob berish va qayta qurish qobiliyatini ko‘rsatadi. Kichik biznes sohasi viloyatlar tumanlarini ijtimoiy va iqtisodiy rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi. Ushbu faoliyat shaklining afzalliklaridan biri - aholining turli xil tovar va xizmatlarga tez o‘zgaruvchan talabini eng to‘liq qondirishdir. Bundan tashqari, kichik biznes ish o‘rinlarini yaratishga katta hissa qo‘shadi, yangi texnologiyalarni ishlab chiqadi va amaliyotga tatbiq etadi va maksimal darajada aholining turli sohalardagi ehtiyojlariga yo‘naltiradi.

Hozirgi kunda kichik biznes subektlari hududning faoliyat ko‘rsatishi va

ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Ish o'rinlari yaratadi, yangi texnologiyalarni ishlab chiqadi va amalga oshiradi, imkon qadar mahalliy sharoitlarni hisobga oladi, yirik korxonalar uchun foydadan holi bo'lmagan hududlarga kirib boradi hamda hududiy va mahalliy yalpi ichki mahsulotning salmoqli qismini ta'minlaydi. Kichik boshqaruv hodimlari va oddiy tashkiliy shakllar tufayli tashqi muhitdagi o'zgarishlarga moslashuvchanlik, boshqaruv harakatchanligi va mijozlar talablariga tezkor javob beradi[2].

Olib borilayotgan davlat va mahalliy strategik boshqaruv va byudjet siyosati choralarini muvofiqlashtirishni ta'minlash, shuningdek, hududlarni (viloyatlar va ular tarkibidagi shaharlar va tumanlar) ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning ichki va tashqi sharoitlari va imkoniyatlarini, shu jumladan moliyaviy masalalarni aniqlash - bu mintaqaviy hokimiyat organlari, shu jumladan vazifalar hududlar, ularning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishini rejalashtirish doirasida hal qilinadi. Har bir hudud o'zining ijtimoiy-iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishlarini, maqsad va vazifalarini belgilashi kerak.

Shu bilan birgalikda tadbirkorlikni rivojlantirishni rag'batlantirish vositalari ostida ma'lum bir hududda o'z faoliyatini olib borishda tadbirkorlarning imkoniyatlarini bevosita yoki bilvosita yaxshilaydigan aniq chora-tadbirlar yoki chora-tadbirlar guruhini tushunish lozim.

2024 yil 1 yanvar holatiga Namangan viloyati hududida faoliyat ko'rsatayotgan kichik tadbirkorlik subyektlari soni 23136 taga yetdi. Afsuski, 2405 ta kichik tadbirkorlik subyektlari tugatilgan (1-jadval)[6].

Umuman olganda, 2023 yilda viloyatda 36021 ta yangi tadbirkorlik sub'ektlari ro'yxatdan o'tkazildi. Yakka tartibdagi tadbirkorlar 2021 yilga nisbatan barqaror o'sishni ko'rsatmoqda, ularning soni 8156 donaga ko'paygan. Biznes sohasining o'sishiga aholining real daromadlarining o'sishi yordam berdi. Kichik va o'rta korxonalar ishchilarining o'rtacha soni 884.3 ming kishini tashkil qildi, ya'ni uch yil ichida iqtisodiyotning ushbu sohasida ish bilan band bo'lganlar soni 1 foizga oshdi[6].

1-jadval

Namangan viloyati bo'yicha ro'yxatga olingan va tugatilgan kichik tadbirkorlik subyektlari soni (dehqon va fermer xo'jaliklarisiz, birlikda)

<i>tumanlar</i>	2021		2022		2023		Farq (+,-)	
	Ro'yxatga olingan	Tugatilgan	Ro'yxatga olingan	Tugatilgan	Ro'yxatga olingan	Tugatilgan	Ro'yxatga olingan	Tugatilgan
Namangan viloyati	29982	3860	33598	1921	36021	2405	6039	-1455
Namangan sh.	9886	1448	11140	446	11679	764	1793	-684
Mingbuloq	1331	176	1452	119	1640	149	309	-27
Kosonsoy	1848	224	2034	77	2196	92	348	-132
Namangan t.	2125	285	2275	173	2324	199	199	-86
Norin	1466	139	1673	125	1814	122	348	-17
Pop	1873	182	2060	144	2213	168	340	-14
To'raqo'rg'on	1898	291	2104	155	2275	202	377	-89
Uychi	2046	238	2205	192	2330	151	284	-87
Uchqorg'on	1835	146	2161	152	2402	209	567	63
Chortoq	1792	94	2030	160	2304	134	512	40
Chust	2391	435	2746	90	2975	114	584	-321
Yangiqo'rg'on	1491	202	1718	88	1869	101	378	-101

O'tgan 2023 yilda faoliyat yuritayotgan kichik korxonalar va mikrofirmalar soni (fermer va dehqon xo'jaliklarisiz) 23136 tani tashkil etib, 2021 yilga nisbatan 5813 taga kamaygan. 2023 yilda 36021 ta yangi kichik korxonalar va mikrofirmalar tashkil qilindi, bu o'tgan yilning shu davriga nisbatan 12% ga kam demakdir. 2023 yilda hududlar bo'yicha faoliyat yuritayotgan kichik

korxonalar va mikrofirmalarning eng ko'pi Namangan shahrida 7279 tani yoki jamiga nisbatan 25,2%ni tashkil etdi.

Shuningdek, Namangan viloyatida 2023 yilda faoliyat yuritayotgan kichik tadbirkorlik subektlari sonining har 1000 aholiga nisbatan 9,8 birlikni tashkil etib, bu ko'rsatkich 2022 yilning mos davriga nisbatan 3,3 birlikka kamaygan. Kichik tadbirkorlik sub'yektlari sonining har 1000 aholiga nisbati tuman va shaharlar kesimida tahlil qilinganda eng yuqori ko'rsatkich Mingbuloq tumanida 12,4 birlik, Uchqo'rg'on tumanida 11,1 birlik, Chortoq tumanida 10,8 birlik, Chust tumanida 10,7 birlik, Namangan shahrida 10,6 birlik va Pop tumanida 10,1 birlikni tashkil etdi[6].

Bundan tashqari 2023 yilda iqtisodiy faoliyat turlari bo'yicha eng ko'p yangi kichik korxonalar va mikrofirma savdo sohasida (39%), sanoatda (19%) hamda qishloq xo'jaligi sohasida (11%) tashkil etilgan. Mazkur kichik korxonalar va mikrofirmalarning 95,3% faoliyat yuritayotganligi qayd etildi. Faoliyati to'xtatilgan kichik korxonalar va mikrofirmalar soni 1228 tani tashkil etgan.

Har bir hududning o'ziga xos asosiy tarmoqlari mavjud, shu asosda uning iqtisodiy o'sishi bashorat qilinadi. Namangan viloyatida asosiy sanoat tarmoqlari ulgurji va chakana savdo, xizmat ko'rsatish va transport vositalarini ta'mirlash, ta'lim va umumiy ovqatlanish hisoblanadi.

Yuqoridagi ko'rsatkichlarga asoslanib kichik biznesni rivojlantirish bo'yicha Namangan viloyatida ko'rilgan chora-tadbirlar to'g'risidagi hisobotlarni tahlil qilish bu borada juda faol ishlar olib borilgan degan xulosaga kelishimizga imkon beradi:

- ❖ kichik biznesni mahalliy qo'llab-quvvatlash va qo'llab-quvvatlashning yagona markazi bo'lgan "Kichik va o'rta biznesni rivojlantirish bo'yicha viloyat markazi"ni tashkil etish;

- ❖ biznes-inkubatorlarni shakllantirish; kichik va o'rta biznes bilan kichik miqdordagi ishchi uchrashuvlar, davra suhbatlari, konferentsiyalarni o'tkazish

va kichik va o'rta biznes sohasida yordam berish;

❖ kichik biznesni qo'llab-quvvatlash uchun mavjud bo'lgan infratuzilma bo'yicha mas'ul Davlat idoralari tomonidan bepul maslahatlarni o'tkazish, viloyat mahalliy byudjeti hisobidan subsidiyalar berish va boshqalar.

Bizga ma'lum bo'lishicha biznesni rivojlantirishga to'sqinlik qiluvchi omillarning asosiy qismi, masalan, kredit masalalari (40%), yer masalalari (19%), ruhsatnoma va litsenziya masalalari (7%) ni tashkil qilmoqda[7].

Shu bilan birgalikda kichik biznesni rivojlanishiga to'sqinlik qiladigan asosiy omillardan biri bu soliq qonunchilikning beqarorligidir. Bu tadbirkorlarga bir necha yil davomida o'z biznesining samaradorligini va doimiy ravishda o'zgarib turadigan soliq yuki sharoitlarini, rag'batlantiruvchi funktsiya va imtiyozlarning aniq tizimining etishmasligini, shuningdek murakkab soliq ma'muriyati protseduralarini hisoblashga imkon bermaydi. Biroq, ushbu masalalarni tartibga solish mahalliy hokimiyat vakolatiga kirmaydi.

Zamonaviy tadbirkorlikning muhim muammolaridan biri bu vakolatli organlarning fikr-mulohazalari va tajriba almashish uchun biron bir ma'lumot platformasining etishmasligi. Muvaffaqiyatli tadbirkorlar faoliyatini ommalashtirish doirasida tadbirlarni tashkil etish kichik biznesga nisbatan jamoatchilik fikrini shakllantirish uchun qiziqish uyg'otadi.

Shu munosabat bilan ushbu kamchiliklarni hisobga olgan holda kichik biznesni qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini ishlab chiqish zarur. Bizning fikrimizcha, kichik biznesni qo'llab-quvvatlashning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini majburiy elementlarni o'z ichiga olgan tashkiliy va iqtisodiy tarkibiy qismlarni ifodalovchi o'zaro bog'liq va bir-biriga bog'liq bo'lgan ikkita blokga bo'lish mumkin.

Kichik biznesni qo'llab-quvvatlashning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmining barcha elementlari shakllanishi va amalda tatbiq etilishi kichik biznesni rivojlanishiga, demak, mintaqaning ijtimoiy-iqtisodiy holatini

rivojlantirishga yordam beradi[5].

Bu bilan birga ta'kidlash kerakki, davlat, hududiy va mahalliy darajalarida kichik biznesni qo'llab-quvvatlash va rivojlantirish uchun ajralmas infratuzilmani yaratmasdan va tegishli moliyaviy, tashkiliy va boshqa mablag'larni ajratmasdan, bu muammoni faqat hududiy darajasida hal qilish mumkin emas.

Shuni qayd qilish mumkinki, mamlakatimizda, xususan, Namangan viloyatida kichik biznesni yanada rivojlantirish uchun quyidagi tadbirlarni amalga oshirishni maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz:

❖ mamlakat aholisi o'rtasida tadbirkorlik tushunchasi keng targ'ib etish, uning natijasida aholi daromadlarini kengaytirish maqsadida bir necha faoliyat turlari bilan shug'ullanishlari kerakligini tushuntirish;

❖ kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sohasining iqtisodiyotda tutgan o'rnini hamda ahamiyatidan kelib chiqib, uning uchun iqtisodiyotda munosib raqobat muhitini ta'minlash;

❖ yirik korxonalar uchun mahsulot va xizmatlar yetkazib berish, keyinchalik esa chetga eksport qilish uchun sharoit yaratish maqsadida ular tomonidan realizatsiyaga chiqarilayotgan mahsulot (ish va xizmatlar) logistikasini tashkil qilish;

❖ kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sohasi tomonidan yaratilayotgan har bir yangi ish o'rnini munosib baholash mexanizmini joriy qilish;

❖ bozor tizimining moslashuvchanligini oshirish, ilmiy-texnikaviy rivojlanishni jadallashtirish, resurslarni ishlab chiqarishga oqilona safarbar etish;

❖ kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari faoliyatini soliqqa tortishning eng sodda va hamma uchun qulay, tez o'zgarmaydigan hamda rag'batlantirish funksiyasi bilan proporsional bog'langan tizimini joriy qilish;

Xulosa qilib shuni aytish lozim hozirda iqtisodiyotdagi davlat mulkining ulushini pasaytirish bo'yicha tub chora-tadbirlarni qo'llash yo'li bilan ishlab

chiqarishning samaradorligi va raqobatbardoshligini oshirishning kuchli omili sifatida xususiy sektor, kichik tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash va rag‘batlantirish; xizmat ko‘rsatish sohasi va servis, kichik biznes, kasanachilik, ijtimoiy va bozor infratuzilmasini jadal rivojlantirish, mavjud quvvatlarni modernizatsiyalash va texnik qayta qurollantirish hamda yangilarini kiritish, uy-joy qurilishini kengaytirish uchun qulay sharoit va rag‘batlarni yaratish, ta’lim, sog‘liqni saqlash va uy-joy sohalarini muvozanatli rivojlantirish orqali aholi daromadlari va bandligining izchil o‘shishiga yo‘naltirilgan faol ijtimoiy siyosatni amalga oshirish muhim hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhati

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi to‘g‘risidagi PF-158-son Farmoni. Toshkent sh., 2023-yil 11-sentabr.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 14 maydagi PF-5718-sonli “Tadbirkorlik faoliyatini qo‘llab-quvvatlash va himoya qilish tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni.//O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari to‘plami. 2019 y. 20-may. 20-son.369 modda.
3. Anderson, R.C., & Reeb, D.M. (2003a). Founding-family ownership and firm performance: Evidence from the S&P 500. *The Journal of finance*, 58(3), 1301-1328. Anderson, R.C., & Reeb, D.M. (2003b). Founding-family ownership, corporate. *The Journal of Law and Economics*, 46(2), 653-684.
4. Badal, S. (2010). *Entrepreneurship and Job Creation: Leveraging the Relationship*. Gallup Inc. <http://nifa.org/downloads/entrepreneurshipandjobcreation10711.pdf>. Accessed 02 Sept 2015.
5. Muhammadjanovich K. I. EFFECTIVE DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP //Conference Zone. – 2022. – S. 129-133.
6. Namangan viloyati statistika boshqarmasi ma’lumotlari.